

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Соціально-гуманітарний факультет

Кафедра освітології та педагогіки

КУРСОВА РОБОТА

на тему:

**«ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ»**

студентки групи ДОІ-21

спеціальності «Дошкільна освіта. Інклюзивна
освіта»

Синеруб Аліни Юріївної

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Писарчук Оксана Тарасівна

Робота захищена з оцінкою:

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи пізнавальної активності старших дошкільників.....	5
1.1. Поняття та сутність пізнавальної активності у дітей дошкільного віку.....	5
1.2. Вікові особливості пізнавальної активності старших дошкільників.....	10
1.3. Чинники, що впливають на розвиток пізнавальної активності у дошкільників.....	13
Розділ 2. Методи та засоби формування пізнавальної активності у старших дошкільників.....	17
2.1. Ігрові методи розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників.....	17
2.2. Використання інтерактивних методів та технологій.....	20
2.3. Організація пошукової діяльності та стимулювання самостійності дітей у пізнавальній діяльності.....	23
ВИСНОВОК	26
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	28

ВСТУП

Розвиток пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку є найважливішою передумовою формування психічних якостей особистості, її самостійності та ініціативності. Сьогодні дуже важливим питанням для педагогів дошкільних освітніх закладів є вибір ефективних засобів впливу на дитину. Пізнавальна активність дітей – це мобілізація інтелектуальних, моральних і фізичних сил для досягнення конкретних цілей пізнавальної діяльності. Внутрішні передумови, що гарантують продуктивність пізнавальної діяльності, визначають легкість і швидкість набуття дитиною нових знань і можливість їх творчого використання для вирішення життєвих завдань. Тому на етапі розвитку системи дошкільної освіти першочергового значення набуває необхідність пошуку нових форм виховання і навчання, що сприяють розвитку пізнавальної активності дітей та їхньому загальному розвитку. Формування пізнавальної активності у старших дошкільнят – одне з важливих питань сучасної дошкільної педагогіки. У цей період діти починають активно досліджувати навколишній світ, розвиваючи уяву, допитливість, прагнуть до нових знань. Саме в дошкільному віці закладається фундамент педагогічно мотивації, який сприяє успішному переходу дитини до систематичного шкільного навчання. Пізнавальна активність сприяє розвитку таких важливих особистісних якостей, як самостійність, ініціативність, критичне мислення і вміння знаходити рішення в різних ситуаціях. З огляду на стрімкі зміни в соціальному і технологічному середовищі, сучасна освіта ставить нові вимоги до формування пізнавальної активності дітей. Освітня діяльність повинна забезпечувати умови, в яких діти можуть реалізувати свій потенціал, підвищити інтерес до знань і самостійно шукати відповіді на питання. Зокрема, важливо вивчити методи і прийоми, що враховують індивідуальні особливості.

Таким чином, актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю забезпечення якісного освітнього середовища, спрямована розвиток пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Та інтереси дітей, інтеграції знань за допомогою ігор, навчання і комунікативної діяльності. Виявити ефективні методи і засоби, що сприяють формуванню пізнавальної активності у старших дошкільнят в процесі навчальної діяльності.

Мета дослідження – на основі аналізу науково-методичної літератури визначити методи і технології формування пізнавальної активності у дітей старшого

дошкільного віку.

Об'єкт дослідження: пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: методи і засоби формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

Завдання дослідження: Проаналізувати теоретичні аспекти формування пізнавальної активності у дітей дошкільного віку: вивчити сутність поняття «пізнавальна активність» та його значення у становленні особистості дитини; виявити психолого-педагогічні особливості дітей старшого дошкільного віку в контексті пізнавальної активності; Вивчити фактори, які впливають на розвиток пізнавальної активності: проаналізувати роль генетики, соціального середовища та виховних впливів; Визначити способи стимулювання пізнавальної активності дітей; Визначити способи стимулювання пізнавальної активності дітей.

У процесі дослідження були використані такі методи: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення науково-методичних джерел для визначення ефективних методів і технологій формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

Розділ 1. Теоретичні основи пізнавальної активності старших дошкільників.

1.1. Поняття та сутність пізнавальної активності у дітей дошкільного віку.

У дошкільному віці пізнавальна діяльність дітей призводить до виникнення уявлень про навколишній світ. Ці уявлення формуються в процесі розвитку пізнавальної сфери, яка складається з трьох компонентів: 1. Пізнавальні процеси (сприйняття, увага, пам'ять, вираження та мислення); 2. Інформація (досвід і досягнення, накопичені людством для пізнання світу); 3. Ставлення до світу (емоційні реакції на окремі об'єкти, предмети, явища та події нашого світу). Усі компоненти когнітивної сфери тісно пов'язані між собою. Пізнавальний розвиток дітей дошкільного віку передбачає роботу педагога за всіма трьома компонентами пізнавальної сфери. В Базовому компоненті дошкільної освіти є розуміння дитиною пізнавальної діяльності в процесі свого розвитку, інтерес до особливостей сприйняття, пам'яті, уяви та мислення; у психолого-педагогічних дослідженнях пізнавальна діяльність розуміється як діяльність, що спрямована на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) та обумовлена необхідністю розв'язання проблем, що виникають у конкретних життєвих ситуаціях. Під ними

розуміється самостійна та ініціативна діяльність дитини, зумовлена необхідністю розв'язання проблем, що виникають у конкретних життєвих ситуаціях. Саме принцип активності та підхід до дитини дошкільного віку як до суб'єкта життя необхідно враховувати педагогам. Таким чином, аналізуючи здобутки вчених, ми можемо отримати уявлення про типи пізнавальної активності: адаптивна та продуктивна пізнавальна активність – забезпечує адаптацію і є основою для виникнення та формування різних психоневротичних організмів; зовнішні типи пізнавальної активності – підрозділяються на активність як адаптивну й цілеспрямовану поведінку; потенційна пізнавальна активність – характеризується допитливістю, короткотривалим інтересом та прагненням до пізнання нового; власна активність – характеризується допитливістю, короткочасним інтересом і прагненням до пізнання

нового; власна діяльність – характеризується допитливістю, короткочасним інтересом і прагненням до пізнання нового; власна діяльність – характеризується допитливістю,

5

короткочасним інтересом і прагненням до пізнання нового. Тут дитина виступає як особистість, що створює свою власну діяльність. Цей вид діяльності є основою творчості дитини. Діяльність, стимульована дорослими, - дитина отримує результати діяльності, запланованої дорослими. Таким чином, пізнавальна діяльність має адаптивний або продуктивний характер і повинна впливати на розвиток особистості, створюючи відповідні умови.

Науковці зазначають, що пізнавальні здібності та пізнавальні процеси є основними компонентами пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку. Важливе місце в структурі пізнавальних здібностей посідає здатність створювати образи, що відображають основні ознаки об'єкта, його загальну будову, частини та ситуації. Ці здібності включають сенсорні, інтелектуальні та творчі здібності. Пізнавальна діяльність містить у собі елементи уваги, уяви, пам'яті, мислення і сприйняття. Пізнавальна діяльність -важливий аспект розвитку дітей старшого дошкільного віку. Це пов'язано з тим, що саме в цьому віці формується пізнавальна активність і подальша готовність до навчання. Педагогіка вважає, що пізнавальна активність мотивується внутрішніми пізнавальними інтересами. Тому пізнавальний інтерес є важливим компонентом пізнавальної діяльності.

Інтереси є важливою психічною характеристикою особистості і визначають спрямованість емоційного та пізнавального ставлення людини до всіх психічних процесів, предметів, явищ, навколишніх реальних подій та інших видів людської діяльності. У педагогіці виділяють якісні етапи розвитку інтересу. Перший етап – інтерес, який вважається найважливішим. Це пов'язано з тим, що інтерес привертає увагу дитини в певній ситуації, але швидко зникає при різкій зміні ситуації. Друга стадія – цікавість. Для цієї стадії характерне бажання вийти за рамки побаченого, розширити знання й отримати відповіді на запитання. Третя стадія – пізнавальний інтерес: ця стадія пов'язана зі спробами самостійно розв'язувати проблемні завдання.

Четверта стадія – теоретичний інтерес, що характеризується глибоким і тривалим навчанням, знанням закономірностей, освоєнням теоретичних засад і

концентрацією на практичному застосуванні. Пізнавальний інтерес є важливим стимулом пізнавальної активності не тільки дітей, а й людини, який реалізується у формі цілеспрямованої пізнавальної діяльності. Діти дошкільного віку прагнуть брати

6

участь у різноманітних видах діяльності за власним бажанням.

Учені класифікують показники пізнавального інтересу на три групи: показники

інтелектуальної активності, показники емоційних симптомів і показники вольових симптомів. Емоції є важливим показником пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку, основними компонентами якої є емоції як прояв когнітивного ставлення до довкілля та здатність до здивування і задоволення. Діти старшого дошкільного віку вчаться регулювати свої емоції, зокрема й негативні, щоб уміти регулювати їх відповідно до вимог дорослих і засвоєних поведінкових норм. Існує взаємозв'язок між рівнем емоцій та успішністю пізнавальної діяльності. Емоції справляють значний вплив на пізнавальні процеси дітей і тим самим спонукають дітей дошкільного віку до діяльності. Діти дошкільного віку краще розуміють, запам'ятовують і використовують емоційно забарвлену інформацію. Емоційне ставлення до предмета (здивування, нерозуміння, тривога) є одним із показників пізнавальної активності. Для дітей старшого дошкільного віку характерні більш виражені естетичні, інтелектуальні та моральні емоції. Завдяки емоціям пізнавальна діяльність дітей старшого дошкільного віку набуває ціннісного для них характеру. Інтелектуальні емоції характеризуються стимулюючим впливом на пізнавальну діяльність дітей. Розвиток усіх пізнавальних процесів є основою для формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Головне завдання вихователя – створити умови для формування пізнавальної активності, тобто мотивацію, знання, розвиток умінь і формування емоційно-позитивного фону в дошкільному закладі. Активне використання набутих знань, умінь і навичок. Готовність ділитися з іншими новою інформацією, отриманою поза системою дошкільної освіти. Показники емоційних симптомів включають переживання дошкільнятами гніву, страху, радості, смутку та збудження. Спонтанні симптоми в дітей дошкільного віку включають зосереджену увагу та виконання різноманітних

прийомів для розв'язання складних завдань. Бажання завершити поведінку, вільний і незалежний вибір діяльності. Пізнавальна активність – це свідома діяльність, що виявляється в системі поведінки, спрямованої на досягнення поставлених цілей. У словнику сучасної тлумачної психології В. Шапара [30] показано зв'язок між

7

діяльністю та діяльнісним підходом і описано його основні характеристики. Обумовленість дії – здійснюється за рахунок деталізації внутрішнього стану суб'єкта безпосередньо в момент дії. Довільність – обумовленість наявними цілями суб'єкта. Досягнення кризової первинної мети – за стабільністю.

Значна стійкість діяльності щодо прийнятої мети. Увага – має суттєвий вплив на розвиток пізнавальної діяльності дитини. Увага допомагає координувати інформацію з навколишнього світу і зосередитися на тому, що є найбільш важливим для життя дитини-дошкільника. У старшому дошкільному віці вольова увага ще не цілком розвинена, тому переважає мимовільна увага, слабо виражені процеси гальмування і зосередження на тому, що яскраво і ново. Встановлено, що пізнавальна активність дітей дошкільного віку формується та розвивається на основі пізнавальних потреб у різних видах діяльності, забезпечує формування цілісного уявлення про навколишній світ і характеризується сформованою в дитини пізнавальною спрямованістю, безпосередністю, інтересами, самостійністю та оригінальністю. У даній роботі виокремлено низку особливостей пізнавальної активності дітей дошкільного віку: вираженість від народження, здатність до інтенсивного розвитку, можливість реалізації в різних видах діяльності, вираженість у постановці запитань, розміреність. Важливий показник пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку, його основні компоненти – емоції як прояв пізнавального ставлення до оточуючого, здатність до здивування і задоволення. Діти старшого дошкільного віку вчать контролювати свої емоції, зокрема й негативні, оскільки здатні регулювати свої емоції

відповідно до вимог дорослих і засвоєних поведінкових норм. Існує взаємозв'язок між рівнем емоцій та успішністю пізнавальної діяльності. Емоції мають значний вплив на пізнавальні процеси дітей і тим самим підвищують мотивацію дітей старшого дошкільного віку до діяльності. Діти дошкільного віку краще розуміють,

запам'ятовують і використовують емоційно забарвлену інформацію. Емоційне ставлення до предмета (здивування, нерозуміння, занепокоєння) є одним із показників пізнавальної активності. Для старших дошкільнят характерні більш виражені естетичні, інтелектуальні та моральні емоції. Завдяки емоціям пізнавальна діяльність дітей старшого дошкільного віку набуває ціннісного для них характеру. Характерною

8

особливістю інтелектуальних емоцій є їхній стимулювальний вплив на пізнавальну діяльність дитини. Розвиток усіх пізнавальних процесів є основою для формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Основним завданням вихователя є створення умов для формування пізнавальної активності, тобто розвиток мотивації, знань, умінь і навичок та формування емоційно-позитивного фону в дошкільному закладі. Психологи експериментально показали, що рівень розвитку когнітивних сфер визначає характер взаємодії з природними об'єктами і ставлення до них. Інакше кажучи, що вищий рівень знань дітей про природу, то більший пізнавальний інтерес вони виявляють до неї і то більше уваги приділяють стану і благополуччю самого об'єкта, а не його оцінці дорослими. Психологи підкреслюють, що для розвитку дитини важливим є тип діяльності, під час якої набуваються знання. Під пізнавальною діяльністю розуміють не тільки процес набуття знань, умінь і навичок, а й насамперед самостійне або під тактовним керівництвом дорослих освоєння знань, що відбувається в процесі взаємодії, співпраці та співтворчості людей. Тому дорослим важливо створити умови, що дають змогу дітям самостійно шукати інформацію та підтримувати пізнавальну активність у процесі навчання. Зрештою знання формуються в результаті взаємодії суб'єкта (дитини) з певною інформацією. Саме засвоєння інформації шляхом її зміни, доповнення та оригінального застосування в різних ситуаціях і створює знання. Виходячи з особливостей і критеріїв пізнавальної активності дітей дошкільного віку, пізнавальна активність визначається як те, що формується та розвивається на основі пізнавальних потреб у різних видах діяльності, забезпечує формування цілісного уявлення про навколишній світ і характеризується наявною пізнавальною спрямованістю, ініціативою, інтересом, самостійністю та оригінальністю. Його можна визначити як. Питання про творчі завдання як засіб формування пізнавальної

активності дітей дошкільного віку розроблено недостатньо. Необхідно визначити природу пізнавальної активності дошкільнят, виокремити особливості формування цієї риси характеру в дітей дошкільного віку та уточнити можливості творчих завдань у процесі формування пізнавальної активності в дітей дошкільного віку. Отже, пізнавальна активність – це риса особистості, що виявляється у ставленні до пізнавальної діяльності, забезпечує стан готовності та прагнення до самостійної

9

діяльності, спрямованої на набуття дитиною накопиченого людством соціального досвіду, знань і способів діяльності, що виражається в пізнавальній активності. Пізнавальна активність виявляється в процесах сприйняття, мислення та запам'ятовування. Сприйняття в дітей старшого віку тісно пов'язане з пам'яттю – іншим важливим психічним процесом. Для дітей старшого дошкільного віку важливо розвивати всі види пам'яті (образну, рухову, емоційну, словесно-логічну). Джерелом мимовільної пам'яті в дітей дошкільного віку є пізнавальний інтерес. Тобто вони запам'ятовують нові, незвичні та яскраві події, що пов'язані з їхніми інтересами та важливі для них. Діти старшого дошкільного віку стають більш спонтанними у своїх зусиллях і здатні керувати своєю пам'яттю усвідомлено. Педагоги орієнтують дітей на свідоме освоєння спеціальних прийомів запам'ятовування, зберігання, відтворення та тренування пам'яті у своїй діяльності. Цьому сприяє весь освітній процес і спеціальні заняття. Це малювання, виготовлення моделей, виробів, дидактичні ігри, розучування віршів тощо. У цьому віці пам'ять дітей продовжує розвиватися, здебільшого в напрямку підвищення її довільності, збільшується кількість видів пам'яті, зокрема рухової та мнемічної. Характерною особливістю пам'яті дітей старшого дошкільного віку є висока пластичність дитячої пам'яті. Пам'ять дітей старшого дошкільного віку набуває якісних особливостей, найважливішою з яких є довільність запам'ятовування і, відповідно, відтворення отриманої інформації (у будь-якій формі). Основою довільного відтворення є мимовільна пам'ять. У старшому дошкільному віці в кожній дитини формуються індивідуальні якості процесу пам'яті, такі як швидкість і точність запам'ятовування, точність і тривалість утримання, точність і швидкість відтворення матеріалу. Розвиток розумової діяльності у дітей старшого дошкільного віку дає змогу їм під впливом педагога формувати логічне

запам'ятовування на основі розуміння матеріалу. Логічна пам'ять – головне досягнення дітей дошкільного віку та основа їхніх майбутніх успіхів у школі.

1.2. Вікові особливості пізнавальної активності старших дошкільників

Приступаючи до планування пізнавального розвитку дитини, необхідно враховувати її вікові особливості, а в процесі роботи – характерні для неї закономірності пізнавального розвитку. Діти віком 5 років володіють значним

10

обсягом інформації, який необхідно постійно поповнювати. У них є бажання розширити свої уявлення про дійсність, прагнення зрозуміти зв'язки та відносини, що існують у світі, інтерес до нових джерел інформації та бажання сформулювати своє ставлення до навколишнього світу. Засоби і способи пізнання світу – через мову, тобто через розповіді дорослих; - через книжки і телепередачі пізнавального змісту. Аналіз наукової літератури показує, що розвиток пізнавальної активності є важливим аспектом діяльності людини протягом усього життя.

Науковці запевняють що, пізнавальна активність в старшому дошкільному віці, це готовність і прагнення до самостійності і набуття соціального досвіду дитиною і характеризується: вродженою допитливістю, яка проявляється з народження і забезпечує новий досвід, допитливість проявляється в усіх галузях, а не тільки в одній, виражається в постійних запитаннях, роздумах, порівняннях, в постановці і вирішенні різних дитячих проблем, енергійність, уміння обирати засоби діяльності та здійснювати прості перекази, зацікавленість, спонтанність, оригінальність,

самостійність, оптимальність . Заохочення дітей до активного ставлення до навчання через постановку запитань, дослідження навколишнього середовища та участь в експериментуванні є важливим елементом їхнього розвитку. Ці дії сприяють формуванню навичок критичного мислення, креативності та інноваційності, які є необхідними для їхнього когнітивного розвитку та адаптації

в сучасному світі. Науковцями встановлено, що пізнавальна активність дітей дошкільного віку є ключовим елементом їхнього розвитку, оскільки вона формується на основі пізнавальної потреби, яка проявляється у різних видах діяльності. Цей процес забезпечує формування цілісного уявлення про навколишній світ, що є надзвичайно важливим для подальшого навчання. Пізнавальна активність характеризується такими складовими, як пізнавальна орієнтація, ініціатива, інтерес до нових знань, самостійність у прийнятті рішень та оригінальність у виконанні завдань. Ці фактори сприяють розвитку критичного мислення та творчості,

11

що є важливими для успішної соціалізації та адаптації дитини в суспільстві. Наприклад, в педагогічному словнику є пояснення терміна «активність». У біологічному сенсі активність- це властивість організму реагувати на зовнішні подразники. Активність – загальна властивість життя як умова існування у світі всіх організмів. Активність як діяльний стан суб’єкта визначається з середини, у плані його ставлення до світу, і реалізується в процесі дії. Стосовно людини активність-це особистісне утворення, здатність діяти відповідно до власних потреб, поглядів і цілей. Активність виникає в енергійній та інтенсивній діяльності, такій як праця, суспільне життя, освіта, творчість різного роду і спорт. Вона успішно формується, коли є об’єктивна необхідність у її виникненні. Питання формування пізнавальних потреб часто розглядається в наукових дослідженнях педагогів і психологів. Когнітивні потреби розглядаються не як брак знань, а як риса особистості, в якій людина відчуває потребу. Крім того, задоволення однієї потреби може призвести до виникнення нової. Пізнавальні потреби в різних видах діяльності забезпечують формування цілісного уявлення про навколишній світ. У зв’язку з цим завдання вчителя – формувати і стимулювати розвиток цих потреб. Для цього необхідно створити в навчальному процесі відповідні умови, що спонукають дітей до активної самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Численні дослідження засвідчили, що пізнавальна діяльність дошкільнят має спиратися на вже сформовані потреби: бажання спілкуватися з дорослими та

отримувати їхнє схвалення, бажання пізнавати навколишній світ, бажання ухвалювати рішення, формувати й висловлювати власну думку мають бути; Розвиток творчого мислення забезпечується розвитком здібностей дитини, а не відтворенням відомих моделей; Розвиток здатності дитини до творчого мислення забезпечується розвитком здатності дитини до творчого мислення; Розвиток здатності дитини до творчого мислення забезпечується розвитком здатності дитини до творчого мислення; розвиток здатності дитини до творчого мислення забезпечується розвитком здатності дитини до творчого мислення; Розвиток здатності дитини до творчого мислення забезпечується розвитком здатності дитини до творчого.

12

1.3. Чинники, що впливають на розвиток пізнавальної активності у дошкільників

Пізнавальна діяльність дітей дошкільного віку-це діяльність, що виникає в процесі пізнання. Пізнавальна активність дошкільнят характеризується елементами інтересу, сприйнятливістю до інформації, прагненням до уточнення та поглиблення знань, самостійним пошуком відповідей на запитання, які їх цікавлять, умінням дізнаватися нове і застосовувати його в інших ситуаціях, творчістю. Формування і подальший розвиток пізнавальної діяльності в дошкільному віці характеризується настановою дитини на оптимальну участь у діяльності, міцністю оволодіння різними способами досягнення позитивного результату, досвідом творчої діяльності та акцентом на її практичне використання в повсякденному житті. Теоретичні дослідження та практичний досвід свідчать, що успішність процесу розвитку пізнавальної активності залежить від впливу цілої низки чинників. Аналіз наукової літератури показує, що існує безліч чинників, які впливають на спрямованість, широту, стійкість, ефективність та активність пізнавальних процесів, що їх можна поділити на суб'єктивні та об'єктивні чинники, які

часто взаємодіють один з одним у своїй дії. Наприклад, серед чинників, що впливають на формування пізнавальної активності в дітей, науковці виокремлюють потребу в нових враженнях,

навчальній або комунікативній діяльності. На думку вчених, в основі пізнавальної активності лежить потреба в набутті нових знань, поглибленні наявних. Потреби виникають тільки в процесі самої діяльності й одночасно виступають її передумовою та внутрішнім джерелом. Без потреб не було б людської діяльності. Згідно з теоретичним аналізом наукової літератури, поняття активності набуло настільки широкого значення, що трактується

13

вченими по-різному: як риса особистості ,активність – це енергійна й діяльна активність у праці, навчанні, громадському житті, різних видах творчості, грі тощо, що виявляється в енергійності дій і поведінки

Як формально-динамічна риса особистості проявляється: як активний стан організму; як умова існування у світі; як внутрішня потреба; як якість, що визначає схильність особистості до ефективного освоєння зовнішньої дійсності. Науковці наголошують на важливості таких елементів у структурі пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку: пізнання, сприймання, готовність та активний інтерес до відображення наявних знань, умінь і навичок у своїй діяльності, допитливість у процесі пізнання та творчої діяльності,

творча швидкість та гнучкість мислення, продукт творчої діяльності – оригінальність, спонтанна самостійність та безпосередність у застосуванні звичних способів поведінки по-новому, усвідомлення значущості класного колективу. Підхід до формування пізнавальної діяльності можна визначити залежно від рівня розвитку спонтанної координації в дошкільнят. Науковці виокремлюють репродуктивну, імітаційну, пошуково-виконавчу та творчу діяльність дітей, та припускають, що розподіл рівнів пізнавальної

активності відповідає класифікації методів навчання, вони також припускають, що існують три рівні пізнавальної активності, але вони

визначаються не методами навчання, а моделями поведінки: репродуктивна, інтерпретаційна та творча пізнавальна активність. На думку вчених, у процесі задоволення пізнавальних потреб під час навчальної діяльності формується і комунікативна потреба.

Ця потреба спонукає дитину обмінюватися думками з іншими людьми, зважати на їхню думку та оцінки, очікувати схвалення своєї поведінки та вчинків. Тому ще одним важливим чинником формування пізнавальної активності є спілкування дитини з дорослими, вчителями та батьками. Дорослі (вчителі та батьки) є безпосередніми учасниками педагогічного

14

процесу. Заняття спрямовані на стимулювання пізнавальної активності, притаманної дітям дошкільного віку, і виступають як розвивальний посібник для позитивного розвитку пізнавальної діяльності.

Гра і пізнавальна діяльність у дітей дошкільного віку тісно пов'язані. На думку вчених, саме грі належить провідна роль у розвитку пізнавальної діяльності дошкільнят, тому що гра є однією з найважливіших форм у житті дітей дошкільного віку та гарантує всебічний і гармонійний розвиток усіх психічних процесів та особистісних якостей. Гра-це засіб, за допомогою якого діти відтворюють навколишню дійсність, за допомогою гри в доступній для них формі засвоюються дії та стосунки між дорослими і дітьми. Важливим чинником розвитку пізнавальної активності є пізнавальна мотивація. На основі узагальнень досліджень учених було дано таке визначення: пізнавальна мотивація, по суті, визначається як пізнавальні потреби, постановка цілей навчання, пізнавальні інтереси та методи підтримки пізнавальних інтересів. Усі ці компоненти суттєво впливають на якість пізнавальної мотивації, при цьому пізнавальні потреби

виступають як висхідний імпульс до подальшої діяльності. З поняттям пізнавальної активності тісно пов'язане поняття пізнавальної діяльності. Учені розглядали її як ще один вид людської діяльності. Зокрема, у своїх працях учені визначали пізнавальну активність як форму активного

ставлення до навколишнього світу, притаманну тільки людині. Змістом цієї діяльності є раціональне відтворення людською свідомістю об'єктивності процесів, об'єктів, діяльності та відповідних законів. Водночас ця специфічна діяльність спрямована на пізнання людини, природи і самої пізнавальної особистості. Згідно з цією теорією, пізнання природи і людини відбувається на двох рівнях, перший з яких – практичне пізнання. Воно тісно пов'язане з практичною діяльністю і на побутовому рівні становить основу практичного досвіду людини і, в ширшому сенсі, її життєвої мудрості. Другий рівень – наукове пізнання, на якому

15

«розвивається» когнітивна діяльність. Це царина наукових і дослідницьких розробок, самостійна і професійно орієнтована форма діяльності. До різних дисциплін належать.

Також є ще два чинники, які впливають на розвиток пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Це природна цікавість дитини та стимулююча діяльність учителя. Джерелом першої є послідовний розвиток первісного прагнення дитини до зовнішніх вражень як унікальної людської потреби в новій інформації. Існують варіації психічного розвитку дітей (тимчасові затримки та відхилення від норми) і значні відмінності в розвитку пізнавальної діяльності в дошкільнят, зумовлені відмінностями в інтелектуальних здібностях і механізмах. На думку науковців, освітні технології, особливо дитяча проєктна діяльність, дитяча дослідницька діяльність та технології соціальної взаємодії, є чинниками розвитку пізнавальної активності в дошкільних освітніх закладах. Так, проєктна діяльність – це автономна та спільна взаємодія

дітей і дорослих, що планує та організовує освітній процес у межах однієї теми та вирізняється соціально значущими результатами. Ця технологія сприяє розвитку допитливості до різних галузей знань і водночас сприяє нарощуванню потенціалу та встановленню партнерських стосунків у дитячій спільноті. Як освітня технологія, дослідницька діяльність ґрунтується на дитячих експериментах і забезпечує злиття візуальної поведінки та наочно-образного типу мислення у дітей дошкільного віку.

Дорослі, особливо педагоги дошкільних закладів, зосереджені на формуванні в дітей засад дослідницької поведінки, тобто готовності до отримання нових знань і досвіду через експериментування. Суть цієї методики ґрунтується на експериментуванні, спостереженні, тестуванні та постановці проблем, які спонукають дітей до активного пошуку рішень.

16

Розділ 2. Методи та засоби формування пізнавальної активності у старших дошкільників

2.1. Ігрові методи розвитку пізнавальної активності у старших дошкільників

Гра для дітей старшого дошкільного віку – це не лише засіб розваги, а й потужний інструмент навчання та розвитку. Гра – важливий інструмент для розвитку мислення у дітей старшого дошкільного віку. А розвиток мислення через гру – одна з основних функцій ігрової діяльності для дітей старшого дошкільного віку. У процесі гри діти вчаться аналізувати ситуації, приймати рішення та прогнозувати наслідки своїх дій. Це допомагає розвивати критичне мислення, уяву, творчі здібності та нестандартне мислення. Ігри дають змогу дітям розвивати моторику, точність і вміння визначати, розв'язувати та уявляти проблеми. Ігри корисні для розвитку мовних навичок і грамотності (особливо комп'ютерні ігри, які дають змогу дітям вивчати англійську мову), розвивають у дітях дух суперництва і ставлять їх у ситуації, коли вони досліджують проблеми і знаходять рішення. У дошкільному віці в дітей розвивається наочно-дієве, наочно-образне та логічне мислення. Наочно-дієве мислення характерне для дітей молодшого та середнього дошкільного віку, коли асоціації та відношення встановлюються в процесі дії з реальними об'єктами. Діти старшого

дошкільного віку використовують цей тип мислення, коли стикаються з проблемами, для розв'язання яких їм бракує досвіду. В інших випадках переважає образна поведінка. Образне мислення є переважним типом мислення в дітей старшого дошкільного віку. У цьому віці діти вчаться подумки уявляти собі образи реальних предметів і явищ та планувати свої дії. У процесі розвитку наочно-образного мислення формується логічне мислення. Логічне мислення включає в себе вміння виконувати операції порівняння, синтезу й узагальнення. Дошкільнята вчаться класифікувати та сортувати предмети за кольором, формою, розміром і кількістю, вчаться вимірювати та рахувати. Останніми роками система дошкільної освіти зазнає змін.

Зокрема, дедалі актуальнішими стають ігрові методи навчання, а ігрові технології набувають дедалі ширшого поширення. Зростаючий інтерес педагогів до використання ігрових методів в освітньому процесі пов'язаний із низкою загальних соціокультурних процесів, спрямованих на пошук нових форм соціальної організації та культури взаємовідносин педагога і дитини. Необхідність підвищення рівня комунікативної культури дітей в освітньому процесі визначається потребою в активізації пізнавальної діяльності дошкільнят, стимулюванні їхнього інтересу до змісту навчання. У дошкільному віці конструктивна діяльність сприяє розвитку всіх видів мислення у дітей дошкільного віку. У процесі роботи з наборами для рукоділля у дітей також розвивається уява, моторна пам'ять та образні здібності. Діти вчаться концентрувати свою увагу на конкретних об'єктах і діях, вчаться класифікувати,

17

порівнювати й узагальнювати. Учені виокремлюють конструктивну діяльність як засіб розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку, оскільки вона є головним чинником формування основ пізнавальної самостійності. Вплив конструктивної діяльності на психічний розвиток дітей докорінно змінює характер їхньої пізнавальної активності. Педагоги свідчать, що використання наборів Legos в освітній діяльності з дітьми сприяє досягненню стійких позитивних змін.

Використання цеглинок LEGO в ігрових та освітніх цілях дає змогу розв'язувати складні пізнавальні, дослідницькі та творчі завдання в цікавій, доступній та ігровій формі. Включаючи дидактичні ігри в пізнавальну та дослідницьку діяльність, діти можуть розвивати такі важливі якості, як критичне мислення, розв'язування проблем і співпраця. Ігрові освітні технології дають змогу педагогам створювати більш динамічні та захопливі навчальні середовища, що відповідають різним потребам та інтересам дітей[5]. Вони також можуть використовуватися для персоналізації навчання кожної дитини, дозволяючи їй розвиватися у своєму власному темпі або концентруватися на тих сферах, де їй може знадобитися додаткова підтримка. Загалом, інтеграція ігрових технологій в освітній процес у дошкільних установах може зробити життя дітей цікавішим і

захопливішим, що зрештою підвищить їхню пізнавальну активність. Таким чином, дослідники розглядають дидактичні ігри як важливий елемент освітнього процесу в дошкільному закладі. Гра має широкий спектр застосування, оскільки може використовуватися як самостійна гра або в поєднанні з іншими формами. Її відмітною особливістю є те, що вона поєднує в собі дві мети: навчання та гру. Ці освітні інструменти привертають цікавість і зацікавленість дітей, даючи їм змогу отримувати нову інформацію, удосконалювати раніше набуті навички та застосовувати свої знання в практичній діяльності в невимушеній ігровій атмосфері. Однак головна цінність полягає в тому, що вони спрямовані на розширення кола інтересів. Багато вчених вважали гру природним способом розвитку дітей в активні особистості. Вони вважали гру чинником, що впливає на певні сфери діяльності. Деякі психологи вважають, що гру не можна розглядати як діяльність, яка підтримує і формує пізнавальну активність. Дитяча гра – це усвідомлена та цілеспрямована діяльність. Кожна гра має конкретну

мету, значущу для дитини. І навіть найпростіша гра спрямована на досягнення мети, пробуджуючи пізнавальну активність дитини. Дослідження показують, що гра важливіша для пізнання світу, ніж навчання або робота. Пізнавальна активність дітей у тій чи іншій грі поступово виснажується в міру набуття ними знань, умінь і навичок, що складають гру. Тому гра продовжує розвиватися і наповнюється новими сюжетами, ролями і моделями поведінки, які з'являються в результаті активності дитини і розвитку творчого підходу до гри. Гра не тільки сприяє розвитку творчих здібностей, спонтанності, самостійності та організованості дитини, а й допомагає їй розвинути стійкий пізнавальний інтерес до навколишнього світу та реалізувати себе в ньому. Найбільша цінність гри полягає в розвитку та формуванні інтелектуальних, емоційних і спонтанних

18

якостей людини. Багато вчених вважали гру природним способом розвитку дітей в активні особистості. Вони розглядали гру як чинник, що впливає на певні сфери діяльності. Деякі психологи вважають, що гра не розглядається як діяльність, що підтримує та формує пізнавальну активність. Дитяча гра – це усвідомлена та цілеспрямована діяльність. Кожна гра має конкретну мету, значущу для дитини. І навіть найпростіша гра спрямована на досягнення мети і пробуджує пізнавальну активність дитини. Дослідження показують, що гра важливіша для пізнання світу, ніж навчання або робота. Пізнавальна активність дітей у тій чи іншій грі поступово виснажується в міру набуття ними знань, умінь і навичок, що складають гру. Тому гра продовжує розвиватися і наповнюється новими сюжетами, ролями і моделями поведінки, які з'являються в результаті активності дитини і розвитку творчого підходу до гри. Гра не тільки сприяє розвитку творчих здібностей, спонтанності, самостійності та організованості дитини, а й допомагає їй розвинути стійкий пізнавальний інтерес до навколишнього світу та реалізувати себе в ньому. Найбільша цінність гри полягає в розвитку та формуванні інтелектуальних, емоційних і спонтанних якостей людини.

Розвиваючі настільні ігри, такі як пазли та лото, дуже корисні для дітей. Гра в такі ігри може стати корисним і цікавим проведенням часу як для дітей, так і для дорослих. Наприклад, пазли допомагають розвивати увагу, творчі та аналітичні здібності. Ігри в лото також покращують пам'ять і концентрацію. Це чудовий спосіб розвинути в дітей важливі когнітивні навички. Ігри в малювання та розмальовки розвивають у дітей моторику і художні навички. В іграх «Цифри і букви» діти можуть вивчати цифри і букви, малюючи і розфарбовуючи цифри на екрані. У грі малювання по точках діти з'єднують точки, щоб малювати та розфарбовувати; гра малювання по цифрах розвиває увагу та навички розпізнавання кольорів. У грі творчість з блоками кольорів діти малюють і розфарбовують, використовуючи кольорові блоки. Літературні ігри, як-от «Театр казок», спрямовані на розвиток мовлення дітей та їхньої любові до книг. Вони стимулюють творчі здібності та уяву дітей, розвивають їхні художні та мовні навички. Ці ігри включають у себе розігрування історій, інсценізацію казок, читання вголос та інтерпретацію персонажів та історій. Загалом це цікаві та інтерактивні способи спонукати дітей до знайомства з творами мистецтва. Загалом наукові публікації підтверджують, що використання ігор сприяє

розвитку пізнавальної діяльності у дітей старшого дошкільного віку, роблячи цей процес стимулюючим та емоційно насиченим. Головна особливість цих ігор – їхній зміст. У них підкреслюється, що вони допомагають привернути увагу дітей до різних галузей дійсності, суспільства, флори і фауни. Крім того, емоційне ставлення юних дослідників до одержуваного досвіду залежить від того, наскільки вдало підібрано матеріал. Матеріал набувається в ігровій формі, і діти емоційно реагують на нього. Таким чином, тут простежуються два аспекти пізнавального інтересу: нова інформація та ставлення до неї. При цьому вчені підкреслюють, що це явище універсальне, оскільки зачіпає і використовується в різних сферах розвитку особистості дошкільника (розумовій, естетичній,

19

моральній, фізичній, трудовій). Науковці також підкреслюють цінність таких засобів дошкільного виховання. Водночас авторка відносить гру до категорії ігор, спрямованих на розвиток жаги до пізнання нових фактів і відомостей з навколишньої дійсності. Вона вказує на те, що дидактичні ігри сприяють виникненню в дітей пізнавальної активності, розширюють їхню зацікавленість до навколишнього світу та підвищують рівень зацікавленості в тих чи інших аспектах об'єктивної реальності. Ігри є засобом вдосконалення загальних компетенцій, стратегій і методів інтелектуальної діяльності. Крім їхньої значущості, вчені звертають увагу на їхню структуру, особливості добору змісту, управління процесами, види і структури. Але головне – це підвищення ступеня педагогічної підготовки викладачів, що вимагає відповідних знань і професійних навичок у їх використанні та проведенні.

2.2 Використання інтерактивних методів та технологій

Усі освітні технології – це інформаційні технології, тому що в основі технологічного процесу навчання лежить отримання та перетворення навчальної інформації. Комп'ютерна технологія навчання – це процес підготовки та передачі інформації, засобом якого є комп'ютер. Цілі комп'ютерних технологій – підготувати людину до життя в інформаційному суспільстві, розвинути навички роботи з інформацією, розвинути комунікативні навички, розвинути дослідницькі навички, розвинути навички вибору оптимальних рішень і надати великі обсяги якісної інформації. Комп'ютерні технології можуть упроваджуватися такими способами: 1) технологія як «проникаюча» (застосування комп'ютерного навчання під час вивчення окремих тем розділу); 2) технологія як первинна (застосування під час вивчення базових тем); 3) технологія як монотехнологія (весь навчальний процес (діагностика, контроль, моніторинг), коли він здійснюється за допомогою комп'ютера). Поряд із терміном «комп'ютерні технології» в педагогічній літературі зустрічаються поняття «нові інформаційні технології» та «інформаційно-комунікаційні технології». Під новими інформаційними технологіями розуміють сукупність методів, виробничих, програмних і технологічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечують збирання, зберігання, оброблення, узагальнення та поширення інформації. З'явилася низка нових видів дитячої діяльності, тісно пов'язаних із комп'ютерними іграми (комп'ютерний дизайн, творчі експерименти, ігри на уяву тощо), у яких повною мірою представлені такі пізнавальні процеси, як мислення, уява, увага та пам'ять. У сучасних наукових і психологічних джерелах термін «пізнання» визначається як психічний процес набуття, опрацювання, кодування та зберігання знань. Також пізнання визначається як специфічна людська діяльність, спрямована на відкриття законів природи і суспільства, таємниць існування людини і світу, виявлення можливих способів поводження з предметами і явищами. У педагогічній літературі пізнання розглядається як процес аналізу та відтворення дійсності за допомогою мислення. У процесі безпосереднього сприйняття й активного вивчення об'єктивної дійсності в дітей складаються певні уявлення про явища, предмети та процеси довкілля, вони розуміють їхню природу через пізнання. Основною

20

пізнавальною діяльністю дітей дошкільного віку є гра. Вона тісно пов'язана з дослідницькою поведінкою і дає дітям можливість набувати досвіду існування в навколишньому середовищі. Це означає теоретичне мислення, розвинену уяву, здатність прогнозувати наслідки дій та проєктивні якості мислення. Слід зазначити, що існують різні точки зору на можливість використання комп'ютера та комп'ютерних технологій як засобу організації навчання та розвитку дітей. Згідно з багатьма дослідженнями, діти дошкільного віку є більш вразливими до різних чинників довкілля через інтенсивний стан їхнього фізичного розвитку. Дослідження показують, що заняття з комп'ютером дуже привабливі для дітей, але тривале, захопливе сидіння за комп'ютером може призвести до перенапруження нервової системи, порушення постави (сколіозу), стомлення

очей, ушкодження кистей і суглобів. Мета інтерактивного навчання – створити умови, за яких діти зможуть відкривати, здобувати та формувати знання, навички, цінності та власні компетенції в різних сферах життя. У цьому полягає принципова відмінність цілей інтерактивного навчання від цілей традиційної дошкільної освіти. Залежно від порядку використання методи інтерактивного навчання можна поділити на: вступний метод, що готує дітей до пізнавальної діяльності та створює доброзичливу атмосферу в класі; основний метод, що сприяє набуттю нових знань, формуванню вмінь і навичок, орієнтації почуттів і цінностей дітей на діяльність; заключний метод, що дає змогу цікаво підбити підсумки заняття; допоміжні методи, що можуть бути використані в разі втоми або хвилювання. Інтерактивні методи – це активні методи освітнього процесу в ДНЗ, які розкривають творчий потенціал кожної дитини, формують навички роботи в парах і малих групах, розвивають комунікативні навички. Сучасні педагоги постійно впроваджують у свою роботу інтерактивні освітні технології, спрямовані на розвиток пізнавальної сфери дітей. Наприклад, у практику роботи з дошкільнятами педагоги впроваджують системи пізнавально-ігрової діяльності з використанням гри з піском, інноваційної технології паличок Кюізенера та методики ТРВЗ(технологія розвитку винахідницьких задач, автор Г.С. Альтшуллер). До найефективніших методик належать використання казок, метод системного аналізу та метод живої мови. Слід зазначити, що в сучасних дошкільних освітніх закладах застосовуються інтерактивні технології через використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, тобто комп'ютерних технологій. Сучасні педагоги використовують мультимедійні презентації, комп'ютерні ігри, перегляд навчальних відеофільмів та прослуховування аудіофрагментів. Цьому сприяють: розвиток комунікативних навичок, створення приємних умов і обстановки для всіх учасників освітнього процесу, розвиток навичок командної роботи в парах і малих групах, розвиток уміння висловлювати свої думки, стимулювання пізнавального інтересу та внутрішньої мотивації до навчання, стимулювання творчого потенціалу дитини. Однією з найефективніших методик формування пізнавальної активності, пізнавальної діяльності та пізнавального інтересу є технологія розвитку винахідницьких завдань. Історія цієї методики свідчить, що вперше вона була запропонована Г. Альтшуллером у 1946 році. Альтшуллер стверджував, що кожна

21

дитина вже по-своєму винахідник і що необхідно вивчати те, що діти створюють у процесі розв'язання задач. Прийоми такі. Для розв'язання проблемних завдань діти використовують різні види мислення, мовлення, гри та діяльності. У процесі діти вчаться пізнавати навколишній світ, бачити протиріччя в предметах і явищах і вирішувати їх, а головне, педагоги допомагають стимулювати пізнавальний інтерес дітей до навколишньої дійсності та середовища. Технологія розвитку винахідницьких завдань дає стабільні, позитивні результати та позитивно впливає на психіку людини, а також методологію пошуку нових рішень, що не мають згубного впливу на психіку людини. Низку засобів розвитку

нестандартного мислення можна використовувати на уроках, під час самопідготовки учнів, на прогулянках, екскурсіях і навчальних заняттях. Використання таких засобів розкриває навички розумового процесу, розвиває наполегливість, почуття власної гідності та самостійність мислення. Творче мислення включає в себе такі методи: 1. Метод проб і помилок. Суть цього методу полягає у розв'язанні проблемної задачі шляхом підбору різних рішень; 2. Метод контрольного запитання. Цей метод є удосконаленням методу проб і помилок, а також одним із методів активізації творчого мислення. Мета цього методу - спрямувати дітей на виконання завдання за допомогою навідних запитань. 3. Метод фокальних об'єктів або метод каталогу - один із методів активізації творчого мислення, що допомагає зняти психологічну інерцію та знайти творчі рішення. Кожен реальний об'єкт ідентифікується з метою його поліпшення. За допомогою методу фокальних об'єктів, вирішуються такі завдання: 1. вигадати щось нове, змінивши або покращивши реальний об'єкт; 2. познайомити дітей із чимось новим або закріпити раніше отримані знання, подивившись на об'єкт під іншим кутом; 3. проаналізувати твір мистецтва або картину; 4. проаналізувати об'єкт; 5. скласти розповідь або казку про об'єкт. Цей метод можна використовувати для таких завдань, як: 1. придумати всі словосполучення: знайти реальні паралелі в природі, придумати фантастичні; 2. пригадати романи, в яких фігурують схожі предмети; 3. обрати одну фразу і скласти за нею описову розповідь; 4. написати розповідь про об'єкт уваги. 5. використати вибране визначення під час написання розповіді про об'єкт уваги. Найвідоміший метод зняття психологічної інерції та отримання нових ідей у найкоротші терміни - мозковий штурм. Це колективний пошук нестандартних способів розв'язання проблеми в особливий спосіб[16]. Згідно з сучасними науковими уявленнями, медіа можна поділити на три групи: візуальні, аудіальні та аудіовізуальні. Педагоги дошкільних освітніх закладів використовують тексти (інформацію, зміст) з усіх груп медіа. Основним із них є зміст освітньої та виховної інформації, яка сприяє взаємодії педагога та дитини в процесі освітньої діяльності. Сучасна класифікація медіа українськими медіадослідниками базується на соціально-освітніх подкастах: за основним типом медіа (новини, радіо, кіно, телебачення, відео, комп'ютерні мережі тощо), за каналами сприйняття (аудіо, відео, аудіовізуальні, символічні, текстові, графічні)), за місцем використання (індивідуальні, групові, масові, домашні, робочі, транспортні тощо). Зміст інформації, спрямованість соціалізації (ідеологічна, політична,

22

моральна, виховна, когнітивна, естетична, екологічна, економічна), функція і мета використання (інформування, освіта, комунікація, розв'язання проблем, розвага, соціальне управління тощо). Модернізація відповідно до сучасних тенденцій у дошкільній освіті. Удосконалення педагогічного процесу в дошкільній освіті потребує використання сучасних засобів масової інформації. Залучення елементів медіапростору в освітній процес та оптимізація використання медіа – це шлях до модернізації системи освіти та наближення її

до потреб дітей дошкільного віку. Медіа мають використовуватися для підтримки освітнього процесу та допомагати вчителям створювати безпечне середовище для розвитку дітей. Медіа мають використовуватися для підтримки освітнього процесу та допомагати вчителям створювати безпечне середовище для розвитку дітей. Тому важливо навчити дітей користуватися сучасним медіасередовищем і використовувати медіа з урахуванням вікових особливостей, здібностей і потреб кожної дитини. Ці питання лежать в основі сучасних українських освітніх програм для дітей дошкільного віку, зокрема програми «Дитина»[9], у розділі «Соціальний світ: хто поруч зі мною» (від 2 до 7) освітньої програми «Дитина» для дітей років виокремлено підрозділ «Медіаосвіта». У ньому освітяни акцентують увагу на необхідності знайомити дітей із правилами користування гаджетами, критичним мисленням, способами осмислення інформації та збереження її достовірності. Оновлено завдання для формування навичок використання та створення різних типів медіатекстів (аудіо-, відео-, фото-). Крім змісту формування уявлень про різні види інформації та знайомства дітей з різними видами медіатекстів, цінною видається ідея створення дітьми власних медіатекстів у процесі освітньої взаємодії педагога і дітей. Після детального вивчення змісту та завдань комплексних і парціальних освітніх програм для дітей дошкільного віку можна дійти висновку, що медіаосвіта в Україні активно розробляється не тільки теоретиками, а й практиками в освітньому процесі дошкільних навчальних закладів. Усі програми розкривають необхідність забезпечення основ безпечної поведінки в медіасередовищі, формування уявлення про медіа та можливості використання медіа в різних видах діяльності.[23]

2.3. Організація пошукової діяльності та стимулювання самостійності дітей у пізнавальній діяльності

Сприйняття навколишнього світу в дошкільному дитинстві спрямоване на розуміння і вивчення його різноманіття, широкого спектра явищ і об'єктів і, найголовніше, встановлення законів, за якими розвивається світ. Багато психологів і педагогів вважають, що дослідницька діяльність – це ефективне джерело розвитку дитини, яке тісно пов'язане з дослідницькою діяльністю та дитячим експериментуванням. Науковці довели, що експерименти стають ефективними завдяки спеціально розробленим методикам, а дослідницька діяльність формує найважливішу особистісну якість, що відтворює рівень соціалізації та когнітивного розвитку людини. Дослідники встановили, що в процесі експериментування в дітей дошкільного віку формується здатність виявляти властивості та характеристики речовин у предметах, які їх оточують,

переносити та включати отримані знання в нові ситуації, визначати можливі зміни цих характеристик. На думку вчених, важливою умовою розвитку пізнавальної мотивації є експериментування дитини, здійснюване в процесі дослідження. Важливою умовою розвитку пізнавальної активності є правильний вибір об'єкта пізнання під час пошуково-дослідницької діяльності. Проте, як

з'ясували дослідники, і прості, і складні об'єкти швидко знижують пізнавальну активність дошкільнят, тому оптимальним рівнем складності є той, що вимагає зусиль для отримання конкретних і зрозумілих дитині ефектів. Допитливі діти вивчають навколишнє середовище за допомогою наукових досліджень, як змодельованих, так і реальних. При цьому вони можуть дізнатися про причини появи та створення речей, про зовнішній вигляд багатьох об'єктів у навколишньому світі та про явища, які здебільшого незрозумілі дітям. Потреба досліджувати навколишній світ є вродженою для всіх живих організмів, як людей, так і тварин. Однак ступінь дослідницької активності людини залежить, звісно, насамперед від умов життя та виховання. Учені вважають, що потреба в дослідженнях зумовлена генетично. Реалізація передумов до дослідницької діяльності багато в чому залежить від того, наскільки середовище і виховання дитини спрямовані на розвиток її дослідницьких навичок, перцептивних здібностей і знань про навколишній світ. Дослідницьку діяльність визначають як самостійну сферу роботи з дітьми, що ґрунтується на трудомістких завданнях, які вивчають конкретні явища в навколишньому для дитини світі та встановлюють відповідність тому, що відбувається в природі, а також у житті та діяльності людей. В основі такої роботи може лежати дослідницька діяльність, яка є ефективним засобом отримання дітьми достатньої самостійної інформації про навколишній світ. Ефективним способом досягнення мети формування дослідницьких здібностей дітей є організація дослідницької діяльності дошкільників. У цьому й полягає суть дослідницької технології: забезпечити педагогічну підготовку, цілеспрямоване формування особистісних якостей дитини в різноманітних видах дослідницької діяльності. Дослідницькі технології, що використовуються під час взаємодії педагогів із дітьми, спрямовані на набуття досвіду дослідницької пізнавальної діяльності, що поєднує розвиток інтелектуально-дослідницьких умінь, дослідницьких навичок і творчого потенціалу, на основі якого формується активна, компетентна і творча особистість. Дослідницький потенціал дошкільнят формується на основі розвитку дослідницької компетентності та оволодіння дослідницькими вміннями. Спочатку зупинимося на дослідницькій компетентності дошкільнят. Дослідницька компетентність дітей проявляється в глибині та міцності оволодіння ними дослідницькими вміннями. Вона включає в себе не тільки бажання дитини «шукати», а й уміння опрацьовувати отримані результати, опрацьовувати дані спостережень та експериментів, будувати на основі цих результатів подальші дії в умовах ситуативного розвитку. Таким чином, дослідницька компетентність дітей дошкільного віку містить у собі формування в дитини дослідницьких умінь і навичок, самостійності, спонтанності, прагнення до знань і стійкого пізнавального інтересу. До дослідницьких компетенцій

дошкільнят належать допитливість, схильність до експериментування, інтерес до спостереження, розвиток творчого мислення, висока концентрація уваги, самостійність, ініціативність і наполегливість. Дослідницькі здібності

дошкільників формуються в процесі дослідницької діяльності, яку планує та організовує педагог з урахуванням вікових особливостей та інтересів дітей. Діти прагнуть зрозуміти свій світ через спостереження та експерименти. Природна цікавість дітей є рушійною силою їхнього навчання. Згідно з психолого-педагогічними дослідженнями, діти дошкільного віку здатні розуміти діяльність. Дошкільнята можуть зрозуміти причини деяких простих явищ і зробити основні логічні умовиводи, якщо завдання ґрунтується на спостереженні та практичній діяльності. У результаті дослідницької діяльності в дітей розвиваються елементарні дослідницькі навички, підвищується інтерес до явищ, активізується самостійна розумова діяльність. Під час пошуково-дослідницької діяльності дитина краще орієнтується в проблемі, а нагородою за активність і допитливість стає самостійне «відкриття» дитини в природі. В експериментуванні діти використовують наявні в них знання, уміння та навички для самостійного розв'язання пізнавальних завдань, виконуючи різні перетворювальні дії. У результаті вони знаходять правильне розв'язання або виявляють аналогічні завдання з різним змістом і характеристиками. Згідно з різними словниками, «самостійність» визначається як спонтанні якості людини, що характеризуються ініціативністю, критичністю, відповідальністю, ставленням до своєї діяльності, умінням планувати, ставити завдання та шукати шляхи розв'язання проблем без сторонньої допомоги. Розглянемо змістовні особливості категорії «впевненість у собі» як предмета вивчення філософів, психологів і педагогів. На думку вчених, цілеспрямована, добровільна та усвідомлена поведінка людини відбувається під впливом як зовнішніх стимулів, так і внутрішніх рушійних сил. Вона ґрунтується на думках, почуттях і бажаннях людини та виникає на основі тимчасових нейронних зв'язків. Психологи, які вивчали особливості розвитку дитинства і дошкільного дитинства, зазначають, що в ранньому дитинстві з'являється тенденція до самостійності в предметній діяльності та елементарного самоврядування. У зв'язку з розширенням досвіду суверенність і спонтанність дошкільнят проявляються ширше й різноманітніше, що впливає на зміст і особливості їхнього спілкування з навколишнім світом, змінює його спрямованість і прояв. Хоча кожному віковому періоду притаманні свої форми та зміст самостійності, найбільш сприятливим для виховання особистості вважається старший дошкільний вік. Адже в цьому віці активно розвивається мотиваційна сфера, формуються аспекти спонтанної та моральної поведінки, пов'язані з участю у сфері групової діяльності, підпорядкуванням соціально прийнятним нормам і правилам, що є умовами для виховання основ самостійності. Змінюється характер цілеспрямованої діяльності. Вона набуває складних форм, керується мотивами соціального порядку. Ускладнюється процес планування діяльності: з'являється вміння вислухати і запам'ятати запропонований план, вибрати відповідні атрибути для дій за планом і діяти відповідно до нього. Існує три стадії розвитку незалежності. На першому етапі дошкільнята прагнуть самостійності в поведінці та беруть на себе

відповідальність за свій вибір, навіть якщо не можуть самотійно досягти бажаних результатів. Головне – це радість від спроби діяти самотійно. На другому етапі, після набуття певного досвіду, рівень самотійності підвищується, оскільки діти стають більш цілеспрямованими у своїй поведінці та більш реалістичними в оцінюванні власних бажань і вмінь. Третій етап характеризується здатністю діяти за власною ініціативою в багатьох ситуаціях (обслуговувати себе, допомагати іншим, розуміти свої можливості, робити повсякденний вибір), але водночас зберігається варіативність морального вибору, хоча й заснована на соціальних нормах. Примітно, що у старших дошкільнят формується потреба в активній участі у власному житті та зростає бажання самотверджуватися через свої вчинки. Змінюється характер цілеспрямованої діяльності. Вона набуває складних форм і орієнтується на мотиви соціального порядку. Ускладнюється процес планування діяльності: формується вміння вислуховувати і запам'ятовувати запропоновані плани, добирати відповідні ознаки для діяльності за планом і діяти відповідно до них.

ВИСНОВОК

Висновок Дослідження за темою «Формування пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку» дало змогу детально вивчити сутність, особливості та практичні аспекти розвитку цієї важливої якості, яка є основою успішного навчання, соціальної взаємодії та розвитку особистості. Пізнавальна активність – один із найважливіших показників розвитку дітей дошкільного віку, що виявляється в допитливості, допитливості, готовності ставити запитання, шукати відповіді та розв'язувати проблеми. Ці якості особливо важливі в дошкільному віці, оскільки саме в цей період закладаються основи мислення, уяви, мовлення та самотійної діяльності. Для дітей цього віку характерна висока емоційна чутливість, сильне бажання дізнаватися нове й активно досліджувати навколишній світ. Аналіз вікових особливостей показує, що розвиток пізнавальної діяльності багато в чому залежить від таких чинників, як виховні підходи, розвивальне середовище, взаємодія з дорослими та однолітками, рівень мотивації дитини. Зовнішні чинники, такі як методи виховання та навчання, безпосередньо впливають на формування інтересу до навчання. Водночас внутрішні чинники, такі як потреби, інтереси та особистісні особливості дитини, також визначають успішність цього процесу. Дослідження практичних аспектів формування пізнавальної активності дали змогу виокремити найефективніші методи та підходи: 1. Ігрові методи. Оскільки гра є одним з основних видів діяльності дітей дошкільного віку, її використання сприяє розвитку допитливості, творчого мислення, уяви, комунікативних навичок та вміння розв'язувати проблемно-ситуаційні завдання. Особливо ефективними є рольові, дидактичні та творчі ігри, які формують позитивне ставлення до пізнавальної діяльності. 2) Інтерактивні технології. Ці методи передбачають позитивну

взаємодію між дітьми та педагогами. Інтерактивні форми роботи, такі як дискусії, мозкові штурми, проєктна діяльність, дають змогу дітям обмінюватися думками,

26

1 працювати в команді, формувати власну думку, розвивати комунікативні навички; 3. Дослідницька діяльність. Організована дослідницька діяльність, експериментування, спостереження та аналіз дають змогу дітям знаходити відповіді на власні запитання, розвивають спонтанність і незалежність, а також сприяють розвитку критичного мислення. Дослідження показало, що систематичне використання цих методів сприяє не тільки формуванню пізнавальної активності дітей, а й їхньому позитивному ставленню до пізнавальної діяльності загалом. А це є запорукою успішної адаптації дітей до шкільного навчання, їхнього пізнавального розвитку, самостійності та впевненості в собі. Таким чином, пізнавальна діяльність дітей старшого дошкільного віку формується під впливом цілісного підходу, що включає створення розвивального середовища, використання сучасних освітніх технологій, увагу до індивідуальних особливостей, інтересів і потреб дитини. Ефективна робота в цьому напрямі є важливою складовою готовності дітей до школи. Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення інноваційних способів стимулювання пізнавальної активності, пошук нових інтерактивних підходів, які б відповідали сучасним освітнім тенденціям, а також аналіз впливу сформованої в дошкільному віці пізнавальної активності на успішність дітей у початковій школі. Результати дослідження підтверджують, що формування пізнавальної активності в старшому дошкільному віці є важливим завданням, реалізація якого сприяє гармонійному розвитку дитини, формуванню позитивного ставлення до навчання та підготовці до успішного навчання в школі. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що пізнавальний розвиток дитини дуже важливий для загальної готовності дитини до шкільного навчання.

Неодмінною умовою підтримки пізнавального інтересу дітей 5 років у дитячому садку є створення розвивального середовища. Системи в цільовому середовищі повинні:

Врахування вікових інтересів у розвитку діяльності дітей. Щоб відповідати можливостям дитини, яка переходить на наступний етап розвитку, необхідно через цільове середовище створити «зону найближчого розвитку». Тобто він має включати як уже відомі елементи, так і проблемні, що потребують дослідження.

Тому важливо усвідомлювати, що результати пізнавальної діяльності однаково залежать і від дитини, і від учителя. Основним орієнтиром для вихователя в організації пізнавальної діяльності має бути лише закономірність психологічного розвитку дитини.

Формування пізнавальної діяльності дитини дошкільного віку має великий вплив на її загальний розвиток у цілому. Існує безліч категорій інтересу. Проте

найважливішими дослідники вважають пізнавальні, які зосереджені на жадобі до нових знань і вражень від отриманої інформації. Цей вид інтересу тісно пов'язаний з інтелектуальною діяльністю людини і є одним із її чинників. Як суб'єкт мотиваційної сфери, цей феномен зазнає багатьох трансформацій в

27

особистісному аспекті. Від орієнтовної рефлексії до допитливості та вибіркового ставлення до конкретних предметних сфер людського досвіду. У дітей старшого дошкільного віку цей феномен сприяє появі ознак активності в пошуку невідомого знаннями

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Александрова Ю. В. Пізнавальний розвиток дітей старшого дошкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/piznavalni-j-rozvitok-ditej-starsogo-doshkilnogo-viku-207034.html>.
2. Біла Л. І. Пошуково – дослідницька діяльність з дітьми старшого дошкільного віку як одна із форм пізнання навколишнього середовища. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-poshukovo-doslidnicka-diyalnist-z-ditmi-starshogo-doshkilnogo-viku-yak-odna-iz-form-piznannya-navkolishnogo-seredovischa-92940.html>.
3. Буздуган О. А., Єгорова Г. М. Педагогічні умови виховання Пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку у процесі Ознайомлення з оточуючою дійсністю. Дошкільна освіта у вимірі Сучасності : педагогічний альманах. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2019. – С. 11-16.
4. Васюта М. Розвиток пізнавального інтересу у старших дошкільників засобами дидактичних ігор : КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА на здобуття освітнього ступеня магістр : 012. Ніжин, 2019. 78 с.
5. Вишневська І. П. Педагогічні умови використання дидактичних ігор LEGO як засобу розумового виховання старших дошкільників. Наука, освіта, суспільство очима молодих, м. Рівне, 13 трав. 2021 р.
6. Гомололяко Д. О. Умови оптимізації пізнавальної активності дітей 6(7) років засобами пошуково-дослідницької діяльності : Магістерська робота : 012. Ніжин, 2019. 91 с.
7. Гончарук Н. А. Виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку засобами гри : 012. Ніжин, 2021. 97 с.
8. Довгаль О. Г. Розвиток пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності : Магістерська робота. Ніжин, 2019. 93 с.
9. Дитина: Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. Кер. Проекту О.Л. Богініч; за заг. Ред. К.І. Волинець. — Київ, 2021.
10. Жейнова С., Курносова К. Проблема розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. 2016.
11. Жирош О. І. Педагогічні умови виховання самостійності дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності : 012. Ніжин, 2020. 86 с.

12. Ковальова Є. Д. Технологія трвз як засіб активізації пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку : КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА магістра : 012. Запоріжжя, 2022. 61 с.
13. Клименко Т. Розвиток пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку засобами гри 1. *Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи* : Зб. наук. пр., м. Житомир, 2024. С. 115–118.

28

14. Компан Б. Педагогічні умови розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку. Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку : Зб. Наук. Ст. Студентів спец. «Дошк. Освіта», м. Ніжин, 21–22 листоп. 2018 р. 2018. С. 62–64.
15. Кузіна О. Психічні процеси як основа пізнавальної активності старших дошкільників. 2022.
16. Курянова М. М. Теорія розвитку винахідницьких завдань ТРВЗ (за Г. Альтшуллером). URL: <https://vseosvita.ua/library/teoria-rozvitku-vinahidnickih-zavdan-trvz-za-g-altshullerom-255993.html>.
17. Луцюк Д. Теоретичне обґрунтування проблеми розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку. Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації : Матеріали ІХ Всеукр. Науково-практ. Інтернет-конф., м. Луцьк, 20 січ. 2024 р. С. 79–83.
18. Марценюк М. О., Бекеша К. Л. Казка як засіб розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку.
19. Мацібора Т. П. Педагогічні умови формування пізнавальної активності дітей 5-6 років : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» : 012. Ніжин, 2022. 75 с.
20. Міністерство освіти і науки України. (2021). Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Київ: МОН України.
21. Нестеренко В. В., Дробязко Л. О. Сутність та особливості пізнавальної активності дітей дошкільного віку.
22. Підлипна Я. Формування пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку в умовах здо : Робота на здобуття другого (магістерського) рівня «Магістр» : 012. Луцьк, 2024. 84 с.
23. Пономаренко Т. О., Кондратець І. В., Кузіна О. Т. Використання медіа як засобу формування пізнавальної активності в дітей старшого дошкільного віку. MODERNÍ ASPEKTY VĚDY Svazek XLIX mezinárodní kolektivní monografie.
24. Розвиток пізнавальної активності дошкільників шляхом експериментування. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01009n19-5bc5.doc.html>.
25. Сергієнко Д. В. Формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичної гри : 053. Дніпро, 2024. 73 с.
26. Сиплива А. О. Розвиток пізнавальної активності дітей раннього віку в умовах розвивально-ігрового середовища. Тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти: молодь і наука : Зб. ТЕЗ УЧАСНИКІВ ІІ ВСЕУКР. НАУКОВО-ПРАКТ.

КОНФ. Здобувачів вищ. Освіти, аспірантів, молодих вчен., педагогів-практиків (з міжнар. Учасцю), м. Київ. 2021.

27.Солодовник В. С. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку засобами інтерактивних технологій. С. 214–216.

28.Товкач І. Індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників : Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук : 19.00.07. Київ, 2017. 261 с.

29

29.Формування пізнавального розвитку дошкільника. Консультація для вихователів. URL: <http://leleka.rv.ua/formuvannya-piznaval-nogo-rozvytku-doshkilnyka.-konsul-taciya-dlya-vyhovateliv.html>.

29.Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник : близько 2500 термінів. Харків : Прапор, 2007. 640 с.

30.Ярманченко М. Д. Педагогічний словник. Київ : Пед. Думка, 2001. 516 с.

31.Ясинська С. М., Козак Л. В. Формування дослідницької компетентності дітей старшого дошкільного віку у проектній діяльності. Перспективи та інновації науки. 2023. С. 552–559